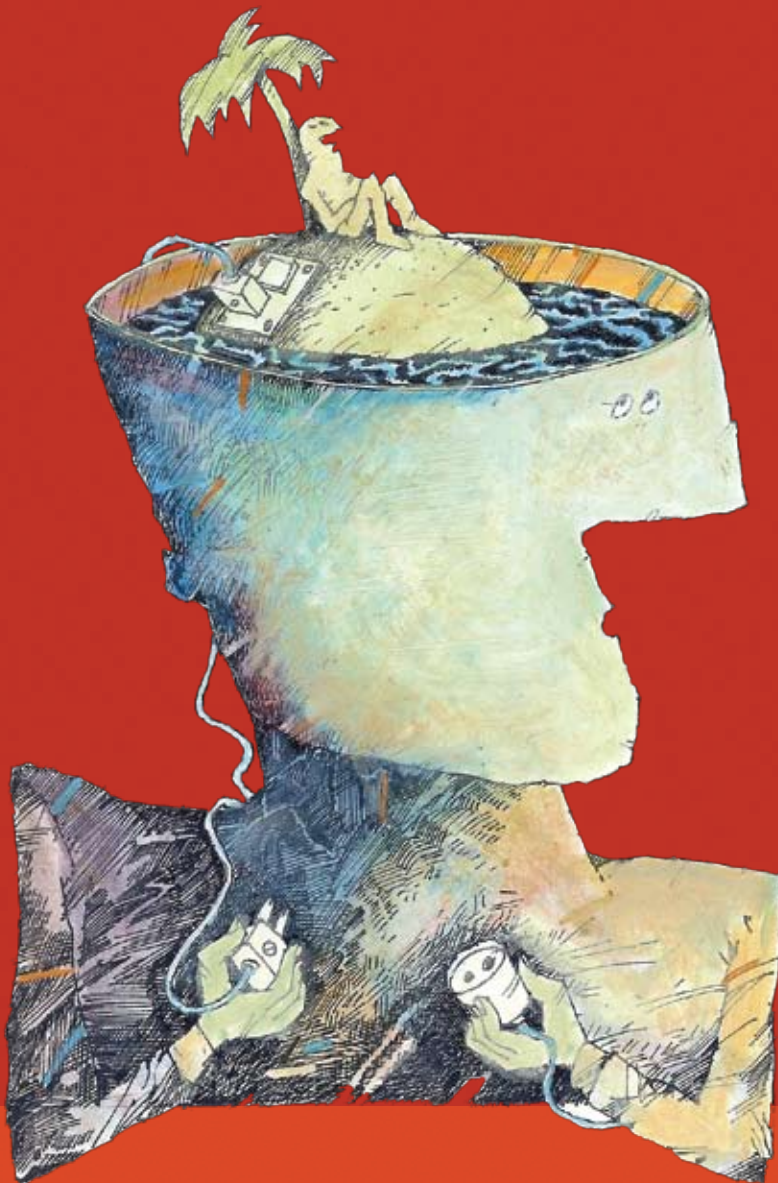

SPiDO: Udvikling af socialpædagogik i demensomsorg

SERVICESTYRELSEN

SPiDO: Udvikling af socialpædagogik i demensomsorg

Udgivet af:
Servicestyrelsen
Skibhusvej 52 B, 3.
5000 Odense C
Tlf. 72 42 37 00
aeldre@servicestyrelsen.dk
© Servicestyrelsen

Tryk: www.lavpristrykkeriet.dk

1. oplag, 2009, 2.000 stk.

Indhold udarbejdet af: SPiDO teamet, redigeret af Anne Zimmer

SPiDO er gennemført i regi af Videncenter for Omsorg,

Liv og Aldring, VIA UC for Servicestyrelsen.

Tilrettelæggelse og layout: Niels Graverholt og Allan Stochholm

Tegninger: Allan Stochholm,

Projektledelse: Jan Jaap Rothuizen

ISBN: Trykt: 978-87-92031-51-8

Elektronisk: 978-87-92031-52-5

Download evalueringsrapporter mv. på www.servicestyrelsen.dk/spido

Publikationen kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

De anvendte fotos stammer fra internationale billeddatabaser og forestiller ikke nødvendigvis mennesker med demens.

Indhold

Forord	side 2
Om SPiDO	side 3
Det vanskelige omsorgsarbejde	side 4
SPiDO kompetenceudviklingsforløb	side 7
Fast grund under fødderne – værdifulde øer af kontakt	side 16
Hvad er det, der virker? Gennemgående pointer i SPiDO	side 17
Hvor sidder pauseknappen	side 19
Vil du vide mere	side 22

Forord

Arbejdet med socialpædagogisk praksis i demensomsorg er vigtigt, når man skal undgå brug af magt overfor demente borgere.

Så kort kan det siges, og det kan siges med eftertryk, da Servicestyrelsen i en årrække har samarbejdet med fagfolk om at opbygge og udvikle viden om netop denne måde at arbejde med at give demente borgere den bedste omsorg, og samtidig minimere brug af magt.

Denne udgivelse kan give støtte og inspiration, når man arbejder med socialpædagogisk praksis i demensomsorgen og øget fokus på magtanvendelsesreglerne og refleksion i forbindelse med omsorg og pleje af borgere med demenssygdomme.

Den viden, som er beskrevet her, bygger på en solid og veldokumenteret udvikling, som Servicestyrelsen har igangsat, støttet og evalueret:

En række projekter afprøvede mulighederne i socialpædagogisk praksis på demensområdet. Herefter udvikledes et uddannelsesforløb, der blev afprøvet i 7 kommuner, hvor man underviste personalet ud fra en socialpædagogisk tilgang. Projektet var en succes og der blev afsat midler til at uddanne flere fagpersoner i ældreplejen i at arbejde med socialpædagogiske virkemidler, med fokus på at undgå brug af magt. Her blev 2000 medarbejdere i over 35 kommuner undervist i at arbejde med socialpædagogisk praksis. Det er denne solide og fagligt velfunderede viden, anbefalingerne i denne udgivelse bygger på.

I udgivelsen er der fokus på, hvordan man kan arbejde med at bruge socialpædagogiske tilgange i sit arbejde med demente borgere, og om hvordan man sikrer en god forankring af tilgangen, også efter et eventuelt uddannelses- eller udviklingsforløb afsluttes. Denne publikation er del af en serie på i alt fire trykte udgivelser, og en række internetudgivelser. Vil man vide mere om, hvordan man kan planlægge og afvikle undervisning i socialpædagogisk praksis, kan man bruge hæftet ”SPiDO: Udvikling af socialpædagogik i demensomsorg”. Case-samlingen: ”Øen i søen” indeholder en række fortællinger om arbejdet med mennesker med demens og kan bruges til at perspektivere det daglige arbejde samt til undervisning.

Bestilling af publikationer og download af de internetbaserede materialer, kan ske på Service-styrelsen.dk/spido.

Servicestyrelsen håber, at en socialpædagogisk tilgang vil styrke medarbejdernes daglige praksis og dermed give borgere med demens den bedst mulige pleje, hvor brug af magt så vidt mulig undgås.

God læselyst, Servicestyrelsen 2009

Om SPiDO

SPiDO står for Socialpædagogisk Praksis i Demensomsorg. Projektet blev iværksat af Servicestyrelsen i 2006 og er en videreførelse af tidligere projekter vedrørende socialpædagogisk praksis i demensomsorg.

Projektet er udført i regi af Videncenter for Omsorg Liv og Aldring (VIOLA) ved Professionshøjskolen VIA. Medarbejdere her havde været med til at udvikle socialpædagogik i demensomsorg både i skrift¹, på dvd² og i handling³. Projektleder Jan Jaap Rothuizen og de faglige medarbejdere Helle Krogh Hansen, Lis-Emma Trangbæk og Susanne B. Holm søgte til projektet forstærkning hos tidligere samarbejdspartnere: Knud Erik Jensen (Udvikling og Dokumentation) og Agnete Andreasen (hverdagslivs- og demenskonsulent i Århus kommune) som i fællesskab dannede en tværfaglig⁴ arbejdsgruppe, der har tilpasset og videreudviklet konceptet. Til gennemførelse af de 83 udviklingsforløb, der blev gennemført, kontaktede arbejdsgruppen yderligere 6 konsulenter med forskellig uddannelsesbaggrund og med både brede og dybe erfaringer med demensomsorg, pædagogik, social- og sundhedsområdet, og uddannelsesaktiviteter⁵.

Ved afslutning af projektet foreligger der fire publikationer:

- Øen i søen – fortællinger om demensomsorg
- SPiDO: Udvikling af socialpædagogik i demensomsorg
- Reduktion af magtanvendelse – Socialpædagogikken som mulighed i demensomsorg
- Forebyggelse af magtanvendelse i demensomsorg

På www.servicestyrelsen.dk/spido kan man downloade yderligere materiale samt dokumentation af projektet. Arbejdsgruppe og konsulenter har desuden stiftet foreningen SPiDO, hvorigennem de kan kontaktes (www.spido.dk).

1. Mette Borresen, Helle Krogh Hansen Lis-Emma Trangbæk: Socialpædagogik og Demens. Det vanskelige Omsorgs-arbejde. Servicestyrelsen 2004

2. Torben Bjerre, Knud Erik Jensen, Jan Jaap Rothuizen: Omsorg og magt i forhold til borgere med demens

3. Gennemførelse af et forsøgsprojektet i 2005 i 7 kommuner

4. Hhv.andragoloog, socialrådgiver, cand. pæd og ph.d., pædagog, jurist, arkitekt, ergoterapeut.

5. Anne Zimmer (www.annezimmer.dk), Annette Johannesen (www.able.dk), Bente Brynnum (Professionshøjskolen Lillebælt), Hanne Friberg (SOSU Skolen i Greve), Pia Østergaard (SOSU Skolen i Herning, nu Ikast kommune) og Susanne Rishøj Olsen (www.demenskonsulenten.dk)

Det vanskelige omsorgsarbejde

Jeg havde ellers et fint forhold til Grete, lige indtil den dag hun rev mig i armen, da vi prøvede at holde hende tilbage.

Hun var nået udenfor, hun er lynhurtig, og da vi ville hente hende ind igen, gik hun fuldstændig amok. Vi var tre medarbejdere, der nærmest var oppe at slås med hende, da vi forsøgte at holde hende tilbage, for Grete har tidligere været ude i farlige situationer, hun har været ved at drukne og ved at blive kørt over.

Vi råbte og skreg ad hende, og hun råbte og skreg ad os. Hun tog en skammel og løftede den op over hovedet, den skulle kastes. Der var én, der fik den fra hende. Sygeplejersken prøvede også at hjælpe, men uden held. Så kom vi-

ceværten til, og med hans hjælp fik vi hende ned på stuen. I mellemtiden var hendes mand også kommet.

Senere gik vi hjem og tænkte ikke på at, vi måske skulle indberette det, hverken som magtanvendelse eller som arbejdsskade. Næste dag talte vi med teamlederen om det, der var sket. Vi sagde, at vi havde det udmærket, men pludselig brød jeg sammen. Jeg gik hjem, og senere gik jeg til lægen, jeg havde ondt i armen. Jeg blev røntgenfotograferet, men det var bare en forstrækning. Om natten drømte jeg om det, der var sket. I drømme ser jeg Grete for mig, jeg ser, hun ligger død ude på vejen.”

Uddrag af fortællingen "I afmagtsens vold" i hæftet: Øen i Søen

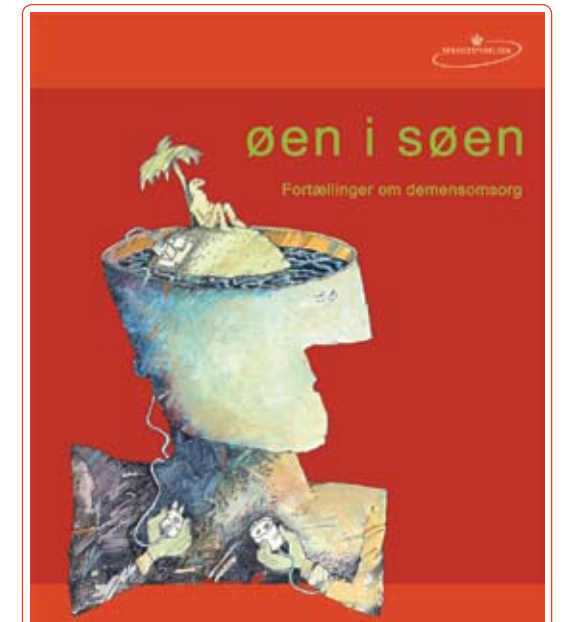
Når omsorgsarbejdet udfordrer...

Arbejdet med at drage omsorg for mennesker med demens er både spændende, udfordrende, sjovt, konfliktfyldt, livgivende og af og til uoverskueligt. Medarbejderne står dagligt overfor store udfordringer i forhold til at løse plejeopgaven. Det kan være at forstå en beboer uden ret meget sprog, at finde mening i tilsyneladende meningsløs adfærd, at afværge konflikter beboerne imellem, at forhindre borgeren i at komme til skade, at få lov til at yde den nødvendige pleje og meget meget mere. Ofte kræver det en stor indsats på samme tid at respektere borgerens ret til selv at bestemme, yde den nødvendige omsorg og undgå magtanvendelse. Disse situationer udfordrer plejepersonalet på deres viden om demens, deres bevidsthed om egen praksis, deres samarbejde og deres kreativitet i handling. Det er disse udfordringer en socialpædagogisk praksis tager op.

En indsats, der nytter

Nærværende hæfte er udarbejdet for at inspirere undervisere og konsulenter inden for plejesektoren i deres arbejde med at udanne og kvalificere medarbejdere i ældrepleje og demensomsorg.

Det konkrete kompetenceudviklingsforløb, som beskrives i det følgende, blev til på baggrund af en række udviklingsprojekter, som Servicestyrelsen igangsatte, støttede og fik evalueret. Projekterne havde til hensigt at undersøge mulighederne i at bruge en socialpædagogisk tilgang til plejen med henblik på at reducere magtanvendelse. Udviklingen af en socialpædagogisk praksis i demensomsorg, herunder SPiDO, er over en årrække blevet støttet af Servicestyrelsen, der ud over ønsket om at reducere magt-

Man kan hente inspiration til dialog om arbejdet med mennesker med demens i hæftet "Øen i søen", der rummer en række fortællinger fra plejecentre og hjemmepleje rundt om i landet.

Dette hæfte beskriver et udviklingsforløb, Socialpædagogisk Praksis i Demensomsorg (SPiDO), som blev gennemført med deltagelse af cirka 35 kommuner og mere end 2000 deltagere i årene 2007 og 2008. Betegnelsen SPiDO henviser både til den konkrete model for et kompetenceudviklingsforløb og til en grundlæggende tilgang til det at arbejde med pleje, omsorg og udviklingsstøtte til andre mennesker. På de følgende sider findes en overordnet beskrivelse af struktur og indhold i SPiDO kompetenceudviklingsforløb.

En mere uddybende beskrivelse af SPiDO tilgangen findes i hæftet *Reduktion af magtanvendelse – Socialpædagogikken som mulighed i demensomsorg*.

Alle tre hæfter er udgivet af Servicestyrelsen og kan bestilles på www.servicestyrelsen.dk.

anvendelse også har været interesseret i at finde frem til i undervisningsform, hvor udviklingen i praksis også kan fastholdes efter forløbets afslutning. Da man i det oprindelige udviklingsprojekt i 2005 afprøvede undervisning i socialpædagogisk praksis i syv kommuner, viste det sig klart, at både ønsket om at reducere magtanvendelse og ønsket om at skabe et forløb, der understøtter en vedvarende udvikling af praksis, har kunnet imødekommes gennem en socialpædagogisk praksis. Evalueringen og resultaterne af de mange SPiDO-forløb er samlet i en række rapporter, der findes på servicestyrelsen.dk/spido.

I SPiDO forløbene arbejdes ud fra en tilgang til praksis, der kombinerer viden om demens, forståelse for Servicelovens regler om magtanvendelse og indsigt i socialpædagogikkens omdrejningspunkter og metoder. Forløbet er centreret omkring tydeliggørelse af reglerne om magtanvendelse og træning i en socialpædagogisk tilgang og er tilrettelagt, så deltagerens viden om demens løbende inddrages i undervisningen.

På de næste sider findes en samlet beskrivelse af kompetenceudviklingsforløbets struktur og indhold; formødet, de tre kursusdage og to studiedage.

SPiDO kompetenceudviklingsforløb

Faste rammer med god plads

Et SPiDO-udviklingsforløb er bygget op om en fast struktur. Strukturen er udarbejdet med henblik på at sikre deltagerens muligheder for at arbejde praksisnært med socialpædagogisk praksis i demensomsorgen og dermed understøtte integration af forløbets indhold i praksis. Det centrale element i udviklingsforløbet er vekselvirkningen mellem oplæg og refleksion, mellem fælles fokus og lokal fordybelse. De tre kursusdage er tilrettelagt med fokus på bestemte temaer og dilemmaer i omsorgsarbejdet og med god plads til fælles dialog og inddragelse af eksempler og problemstillinger fra deltagerens egen praksis. Der er ca. en måned mellem hver kursusdag og den overordnede struktur ser således ud:

formøde

1. kursusdag
1. studiedag
2. kursusdag
2. studiedag
3. kursusdag

Formødet varer ca. 2 timer, en kursusdag 6 timer og en studiedag 4 timer

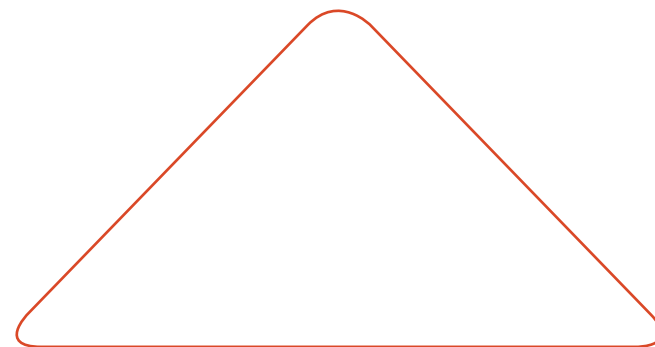
Grundmateriale til kompetenceudviklingsforløbet kan findes på servicestyrelsen.dk/spido. Materialet er essensen af det oprindelige undervisningsmateriale fra SPiDOforløbene og udarbejdet som inspiration til kommende udviklingsforløb. Her er god plads for underviseren til at bidrage med egen viden, erfaringer og fortællinger og kommende undervisere er velkomne til at redigere i og udvikle materialet.

Indledende møde med ledelsen

Forud for selve undervisningen holder underviseren et møde med de involverede ledere. Det vil sige de ledere, hvis medarbejdere skal deltage i kurset. Der kan både være tale om gruppeledere, plejecenterledere og ledere på område- eller forvaltningsniveau. Formålet med mødet er både at etablere konkrete aftaler og kontrakter og at understøtte en fælles faglig forståelse af rammer og indhold i forløbet hos de deltagende kommuner og institutioner. De deltagende ledere skal være med til at sikre, at strukturen i SPiDOforløbet kan gennemføres i praksis og at kursusdeltagerne mødes med opbakning og forståelse, når de går i gang med deres lokale udviklingsarbejde. Derfor er det væsentligt, at de deltagende ledere har beslutningskompetence i forhold til de aktuelle kursusdeltagere.

På mødet præsenterer underviseren opbygningen og indholdet i forløbet og lægger op til at ledelsen tager medansvar og ejerskab for kompetenceudviklingsforløbet. Underviseren tydeliggør de krav til organisering og involvering, der ligger til den deltagende institution og/eller kommune. Det drejer sig blandt andet om at sørge for egnede lokaler, forplejning og en kursusleder, at sikre at informationer kommer ud til alle deltagere, samt ikke mindst at sikre, at deltagerne har mulighed for at mødes til de 2 x 4 timers studiedag, som er indlagt i SPiDO-forløbet. Gerne i grupper af 4-5 medarbejdere fra samme

UNDGÅ MAGTANVENDELSE
Selvbestemmelse og omsorgspligt

DRAGE OMSORG
Kvalitet og udvikling
i demensomsorgen

STØTTE SELVBESTEMMELSE
Socialpædagogik,
mening og livskvalitet

arbejdsplads og gerne på tværs af vagtlag, så dag-, aften- og nattevagter får mulighed for at dele deres ofte forskellige oplevelser af borgeren og de sammen kan fordybe sig i analyse og socialpædagogisk handleplan. De deltagende ledere fortæller om arbejdet med demensomsorg i netop deres kommu-

ne, område eller institution; hvordan arbejdet er organiseret, hvilke tiltag der er sat i værk, hvilke problemstillinger området har arbejdet eller arbejder med mv. Lederne inviteres desuden til at komme på kursets sidste dag, hvor de deltager fra frokost og frem til kursets afslutning.

1. kursusdag: Socialpædagogik i demensomsorg

Introduktion til forløbet

Efter en gensidig præsentation af underviser og deltagere præsenteres forløbets opbygning og de tre centrale temaer; socialpædagogik, demensomsorg og jura (reglerne om magtanvendelse). Underviseren konfirmerer de aftalte kursusdatoer og sikrer, at der er afsat tid for kursisterne til at deltage i forløbets to studiedage.

Præsentation:

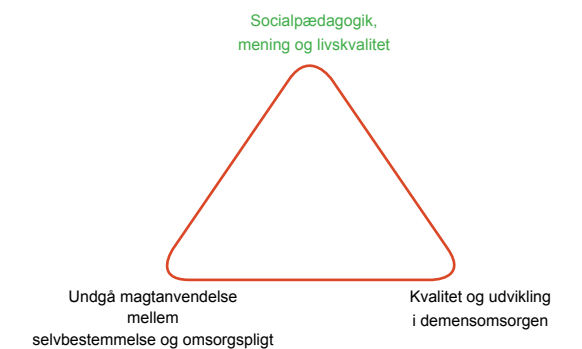
Navn...,
Arbejdsplads...,
Særlige opgaver eller ansvarsområder...
Hvad er jeg særlig optaget af
i mit arbejde for tiden...

Socialpædagogikkens rolle i demensomsorgen

Hvad vil det sige at have en
socialpædagogisk praksis?

Der inddrages eksempler på socialpædagogisk praksis i demensomsorgen. I de afholdte SPiDO-forløb anvendtes DVD'erne "Omsorg og Magt" samt "Rundt om demensindsatsen" (kan bestilles på servicestyrelsen.dk/spido), men andre film og fortællinger er også anvendelige her.

Pointen er, at alle omsorgspersoner på en eller anden måde udøver en pædagogisk praksis - påstanden bliver underbygget ved dialog med kursisdeltagerne om konkrete eksempler fra deres egen dagligdag.

Hverdagens dilemmaer

Hvad er det for situationer i dagligdagen, hvor vi oplever problemer i samspillet med borgerne?

Deltagerne inviteres til at fortælle og underviseren kobler til socialpædagogikkens fokus på relationer, mening og livskvalitet og til socialpædagogikkens teori, historiske baggrund og fælles centrale begreber.

At udvikle samspillet med udgangspunkt i borgerens oplevelse af tilværelsen

Hvordan kan borgerens adfærd og signaler forstås?

Med udgangspunkt i et filmklip eller en fortælling kommer deltagerne til at overveje problemer, årsagssammenhænge og handlemuligheder i vanskelige omsorgssituationer.

Filmklip og fortællinger kan for eksempel findes på DVD'en *Omsorg og magt* eller i hæftet *Øen i Søen* - begge kan bestilles på www.servicestyrelsen.dk/udgivelser

Deltagernes egne erfaringer bliver inddraget og knyttet sammen med præsentation af en enkel analysemodel, som kan synliggøre nye veje i udvikling af samspillet mellem personale og borger. Se modellen beskrevet under 1. studiedag.

Gruppedebat

Hvilken borger eller problemstilling kunne vi tænke os at blive klogere på?

Deltagerne arbejder i arbejdspladsgrupper med analyse af samspil og problemer relateret til omsorgen for en konkret borger – om muligt i grupper på tværs af vagtlag.

I de afholdte SPiDO-forløb blev der lagt op til, at deltagerne valgte en problemstilling, som de fandt rigtig vanskelig.

Typiske problemstillinger har været:

- Samspil med borgere, som ikke vil have hjælp
- Problemer i hygiejnesituationer
- Borgere, der går fra afdelingen eller er konstant dørsøgende
- Rygning
- Udadreagerende borgere
- Samarbejde med pårørende
- Kommunikation med borgere med lidt eller intet sprog
- Borgere uden sygdomserkendelse
- Inaktivitet hos borgeren
- Jalousi mellem beboere

Opsamling i plenum

Hvad vil vi arbejde videre med?

Gruppernes arbejde præsenteres i plenum og det aftales, hvad hver gruppe undersøger, analyserer og afprøver frem til næste kursusdag.

Et par eksempler på gruppernes fokuspunkter:

Vi har valgt Ilse. Hun er meget urolig. Hun rejser sig hele tiden og går rundt, men har svært ved at holde balancen, så hun falder. "Bliv siddende, bliv siddende", gentager vi hele dagen. Hun skaber uro ved at bede de andre beboere om hjælp. Hvad er det hun ønsker? Vi vil se på, hvad der skaber uroen og hvornår.

Vi vil gerne arbejde med Alvilda. Hun bliver 'syltet' lidt, fordi hun er så dejlig nem – men hun har ikke en god hverdag. Vi vil se på, hvilke ressourcer hun har og hvordan vi kan hjælpe hende til en bedre hverdag.

Vi bliver nødt til at arbejde med Benny. Han taler ikke om andet end smøger hele dagen. Det er det eneste, han vil og det eneste, han kan bruge os til. Han får heller ikke nok at spise, han vil kun have kaffe. Vi vil gerne undersøge mønstret omkring cigaretterne; hvornår er det, han beder om dem? Kan det være noget andet han vil, når han spørger efter smøger? Hvornår beder han ikke om smøger – hvad kendetegner de situationer?

Valg af SPiDO-ambassadører - hvem holder fast?

Som en del af bestræbelserne på at integrere en socialpædagogisk tilgang til demensomsorgen i praksis, vælges en række SPiDO-ambassadører blandt kurssets deltagere. Typisk en ambassadør fra hver gruppe eller arbejdsplads. Formålet med ambassadørrollen er at sætte fokus på socialpædagogisk praksis og forebyggelse af magtanvendelse og fremme en støttende og lærende holdning i studiegrupperne og i teamet. Ambassadørernes opgave er derfor at støtte og inspirere kollegerne i udviklingsforløbet. Det kan for eksempel være til at beskæfti-

ge sig med temaerne fra udviklingsforløbet i den daglige praksis og i det daglige samarbejde. Det kan være fælles refleksion om gode og mindre gode eksempler fra hverdagen. Desuden sørger ambassadøren for, at studiegruppen har det relevante materiale til rådighed (opgaver, DVD'er, et lokale at være i mv.) samt for at formidle dilemmaer

og principielle spørgsmål, der har betydning for arbejdet med temaerne fra udviklingsforløbet, til ledelsen.

Afrunding

Hvordan arbejder vi videre?

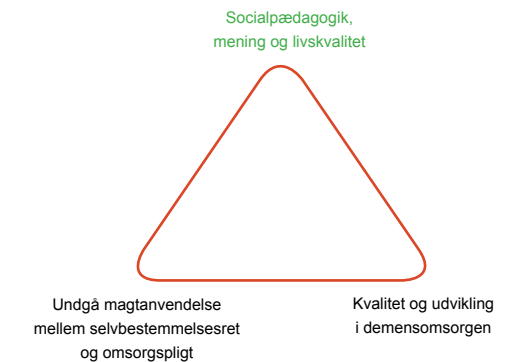
Introduktion til arbejdet mellem kursusdagene og programmet næste gang

A) Første studiedag: Socialpædagogisk analyse

På første studiedag skal deltagerne i grupper á 4-5 personer udarbejde en analyse af den borger, de har valgt at fordybe sig i. Målet er at få indsigt og perspektiver, der synliggør ressourcer, problemer, behov, ønsker og handlemuligheder hos både borger og personale.

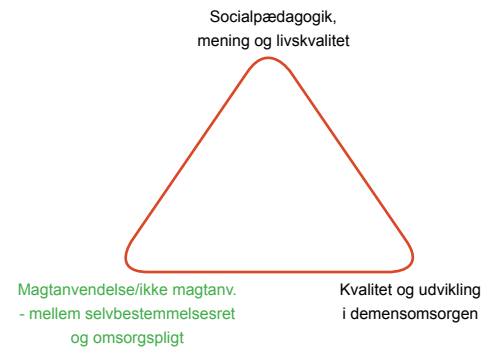
Analysen rummer følgende hovedspørgsmål:

1. Beskriv problemerne og personalets forskellige oplevelser af problemerne
 2. Beskriv hvad I tror, at borgeren forstår og oplever
 3. Beskriv borgerens situation, ressourcer og problemer
 - fysisk
 - psykisk
 - socialt
 - livshistorisk (livsomstændighederne før og nu)
 4. Overvej forskellige muligheder, som I forestiller jer kan afhjælpe problemerne
 5. Beskriv de situationer, hvor I er i tvivl om, hvad I kan gøre.
- Gruppens arbejde skal præsenteres på 2. kursusdag.

Du kan finde hele oplægget til studiegrupppearbejde på www.servicestyrelsen.dk/spido

2. kursusdag: Omsorg, magt, handleplaner. Socialpædagogiske analyser

Hvad er vi nået frem til?

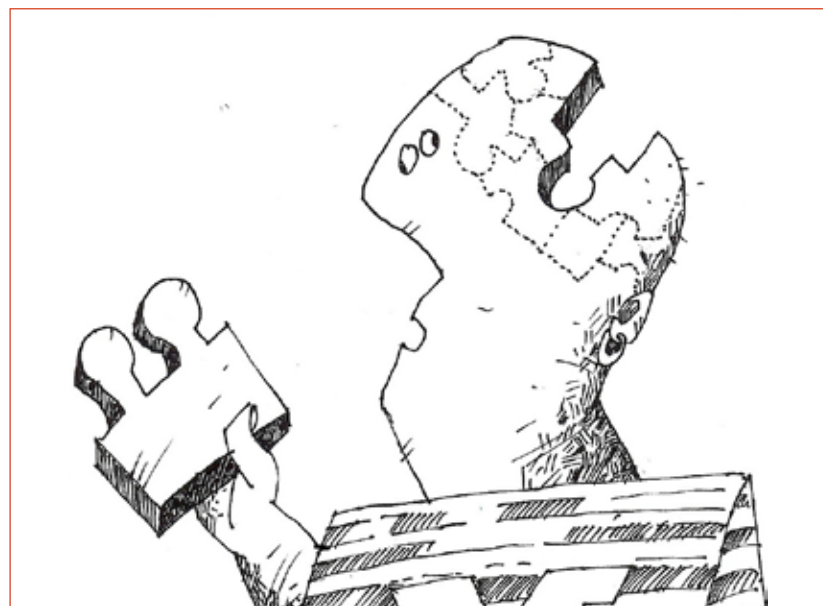
Grupperne præsenterer deres arbejde med socialpædagogisk analyse af den borger eller situation, de valgte 1. kursusdag. De øvrige kursusedeltagere og underviserne spørger ind og kommenterer.

Etik, omsorgspligt og regler om magtanvendelse
Hvad er tankerne bag reglerne om magtanvendelse? Introduktion til den etik, der er udgangspunkt for omsorgspligten og reglerne om magtanvendelse. Socialpædagogikkens grund-

Deltagerne har stort udbytte af det rum til fordybelse og fælles refleksion, som studiedagene har givet dem:

Det at fokusere på én beboer, det har været så givende. Vi fik så mange ideer af at være samlet hele personalet. Der var ikke én af os, der kunne have lavet det lige så godt selv. Og så var det skægt at være så kreative sammen. (Lone, kursusedtager)

læggende dilemma; at balancere omsorg og selvbestemmelse i arbejdet med mennesker diskuteres og nuanceres i relation til kursusedtagernes praksis og erfaringer. Socialpædagogisk praksis diskuteres i relation til forebyggelse af magtanvendelse: Pointen er her, at fastlåste situationer kan udvikles gennem systematisk refleksion, bevidsthed om egne intentioner og reaktioner og en nuanceret forståelse af borgeren. Hovedtrækene i reglerne om registrering og indberetning af magtanvendelse samt reglerne om

at træffe afgørelse om magtanvendelse gennemgås.

Underviseren viser udvalgte filmklip fra den interaktive DVD 'Omsorg og magt' som illustration og oplæg til refleksion og diskussion. Det kan fx være 'Esther får børstet tænder' eller 'Hr. Cederholm vil gå en tur'.

"Marie drikker kaffe" – et filmklip

Hvad er meningen?

I grupper og derefter i plenum reflekteres over forskellige måder at forstå og fortolke borgerens og medarbejderens adfærd i klipet. Deltagerne prøver her at se den samme situation fra borgerens vinkel, fra medarbejderens vinkel og som pårørende. Underviseren støtter og kvalificerer den fælles dialog om modsætningsforhold og muligheder llem borger, medarbejder og pårørende.

B) Anden studiedag - Socialpædagogisk plan

Vi har simpelthen glædet os sådan til at komme og fortælle, hvad vi har fundet ud af!

Denne dag udarbejder grupperne en plan for den socialpædagogiske indsats ift. den socialpædagogiske analyse af borgeren.

Du kan finde hele oplægget til studiegrupppearbejde på www.servicestyrelsen.dk/spido

Socialpædagogiske planer

Hvordan kan vi gøre en forskel i praksis? Introduktion til arbejdet med pædagogiske analyser og planer for en målrettet socialpædagogisk indsats. Forskellige måder at udarbejde en socialpædagogisk plan præsenteres og deltagerne får mulighed for at relatere det til den valgte borger eller situation: Med baggrund i det deltagerne nu ved om borgeren (analysen fra første studiedag), diskuterer deltagerne deres forslag til, hvordan en hensigtsmæssig indsats i forhold til borgeren kan tilrettelægges. Deltagerne påbegynder arbejdet med et forslag til en konkret socialpædagogisk handlingsplan for borgeren.

Afrunding

Hvordan arbejder vi videre?

Hvad er gruppernes opgave til næste modul og hvad er programmet næste kursusdag.

Planen rummer hovedspørgsmålene herunder

1. Hvilket problem, vil I forsøge at løse?
2. Hvad er målet for jeres handlinger (indsats)?
3. Beskriv hvordan I kan bruge den viden og de ideer, I har fået gennem jeres analyse.
4. Udarbejd en konkret plan for jeres handlinger og planlæg i detaljer, hvordan og hvornår handlingerne skal udøves (præcise aftaler: hvem udfører/samarbejder om opgaverne).
5. Hvis den konkrete plan ikke kan gennemføres, hvilke handlinger kan I så gøre brug af?
6. Hvem er ansvarlig for planens gennemførelse, evaluering og justering.

Planen skal præsenteres for resten af holdet på 3. kursusdag.

3. kursusdag: Holdninger, handlinger og faglighed - Socialpædagogiske planer

Hvad er vores plan – hvad har vi arbejdet med?

Grupperne præsenterer deres arbejde med de socialpædagogiske planer. De øvrige deltagere og underviserne spørger ind og kommenterer. Ofte er grupperne allerede i gang med at udvikle deres praksis, både gennem deres nye forståelse for borgeren og ved at gennemføre forskellige konkrete handlingstiltag.

Udfordringer i processer med forandring og udvikling

Hvordan oplever vi arbejdet med at udvikle praksis? Med udgangspunkt i opsamlingen fra grupperne diskuterer holdet og underviseren de udfordringer, der kan være, når et team arbejder med forandring og udvikling af demensomsorgen. Deltagernes oplevelser inddrages og sammen ser man på, hvilke muligheder, der er for at støtte og styrke den udvikling, der er i gang i deltagerne praksis.

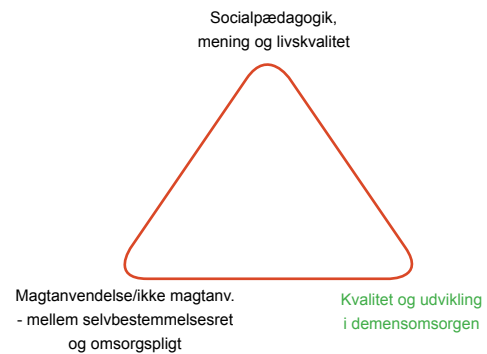
"Walk and talk"

Hvilke ideer og erfaringer har vi fået på kurset

a) i forhold til at forebygge magtanvendelse?

b) i forhold til at fremme en socialpædagogisk indsats?

På en gåtur udveksler deltagerne to og to overvejelser om, hvilke fremadrettede og bæredygtige erfaringer de har gjort sig i kursusperioden. Det kan for eksempel ske ud fra spørgsmålene ovenfor.

Idé- og handlekatalog

Hvilke ideer og erfaringer kan vi samle fra holdet? Deltagerne præsenterer og diskuterer deres overvejelser om, hvordan de fortsat kan styrke en indsats og et samspil, der forebygger magtanvendelse og styrker den pædagogiske praksis. Disse tanker og ideer samles i et idé- og udviklingskatalog, som beskriver værdier, faglige intentioner og handlinger, der har været bærende for de positive erfaringer.

Noterne fra denne diskussion nedskrives af kursuslederen, således at man bagefter har et selvproduceret idékatalog - se eksempel på næste side.

Uddrag fra idé- og handlekatalog

- * Vi vil have fokus på det gode hverdagsliv – forskel på formiddag og eftermiddag, bryde de faste spisetider lidt op, fjerne støjgener (fjernsyn, radio mv.), tage beboerne med i daglige gøremål.
- * Vi vil tage udviklingen i små bidder, så vi er sikre på at lykkes.
- * Stjernestunder
 - synliggøre de små aktiviteter/stjernestunder
 - små episoder/handlinger kan også være en aktivitet
 - tage pårørende med i denne aktivitet
 - dele stjernestunder (de gode maveoplevelser) med hinanden
- * Livshistorie – bagud, men også hvor de er nu og hvad de er optagede af
 - savnes ofte
 - kan pårørende inddrages?
- * Skabe rum:
 - give hinanden tid – prioritere
 - investere tid i personalesamarbejdet
 - lave analyser og socialpædagogiske planer sammen - opløftende
- * Bruge de ting vi har lært på dette kursus, som vi kan have gavn af:
 - analyse
 - iagttagelse af beboernes adfærd + adfærdsskemaer
- * Vi ønsker, at vores viden kommer i spil på arbejdspladsen (også i fht. vikarer, afløsere mv.)

Hvordan: Vi faste skal være rollemødder i handling, begrunde vores handlinger fagligt, formidle vores viden videre, gå i dialog om praksis – også når der er noget, vi ikke synes er ok.

Velkommen til lederne

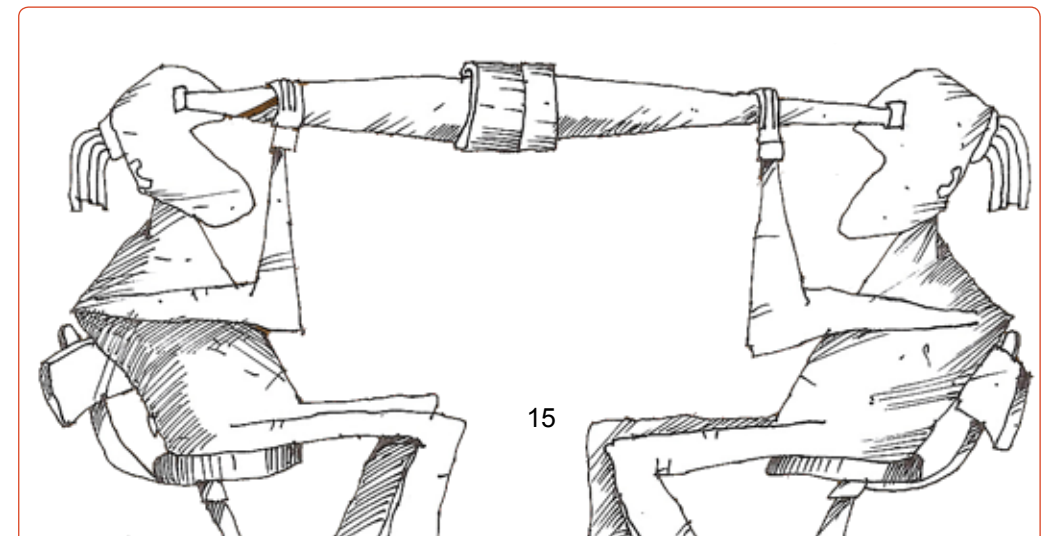
Hvad vil vi gerne arbejde med fremover – og hvordan?

På kursets sidste dag inviteres deltagerne ledere til at deltage fra frokost og frem til kursets afslutning. Underviseren præsenterer kursets grundlæggende temaer og tilgang og ambassadørerne præsenterer holdets idékatalog. Herefter inviteres til fælles dialog om, hvordan deltagerne erfaringer kan fastholdes, og hvordan praksis fremover kan styrkes yderligere. Undervejs kan underviser eller deltagere eventuelt tema-

tiserer de udfordringer og muligheder, der ligger i at fastholde de gode resultater og fortsat videreudvikle praksis.

Evaluering og afslutning

Evalueringen tilrettelægges afhængigt af formålet. Det kan være at støtte deltagerne refleksion over og bevidsthed om deres udbytte af kurset eller at sikre underviseren feedback på indhold, form og tilrettelæggelse med henblik på at kvalificere sin egen indsats - eller en kombination af de to eller noget helt tredje.

Opfølgning

Opfølgning på kompetenceudviklingsforløbet er oftest en god idé. Den kan bidrage til at holde liv i de centrale temaer og udviklingsområder; socialpædagogisk praksis i demensomsorgen og reduktion af magtanvendelse. Den giver lejlighed til at anerkende deltagerne arbejde og samtidig støtte deres fortsatte refleksion over og bevidsthed om egen praksis. Den kan arrangeres fælles for alle deltagere eller lokalt på de involverede plejecentre og vare få timer eller en hel

dag og indeholde dialog, fremlæggelse og formidling, fælles analyse om. Man kunne måske forestille sig en 'løbende opfølgning' over længere tid, hvor deltagerne på skift besøger hinandens arbejdspladser, hører om udviklingen og arbejdet der og udveksler ideer og erfaringer? Eller det kunne foregå som en formidling til andre samarbejdspartnere, fx pårørende, forvaltning eller andre? Mulighederne er mange; hvordan de bruges, er op til deltagere og undervisere.

Fast grund under fødderne – værdifulde øer af kontakt

Væsentlige omdrejningspunkter i socialpædagogisk praksis er identitet, kontakt, mening og livskvalitet. Et af de pædagogiske redskaber, der i høj grad bidrager hertil, er at tilbyde beboerne kontaktøer:

En kontaktø er en konkret afgrænset og målrettet aktivitet, som giver mulighed for kontakt mellem en beboer og en medarbejder.

En kontaktø er et planlagt tidsbestemt forløb (fx 10 minutter), der foregår fysisk isoleret. Det vil sige, at beboer og medarbejder trækker sig tilbage fra fællesskabet.

En kontaktø kan tilbydes flere gange om dagen. En kontaktø er en struktureret aktivitet, der tilbydes på samme måde og med samme forløb hver gang og beskrives nøje i beboerens handleplan.

En kontaktø indeholder:

1. Begyndelse

Et startritual: Nu starter det. Det kan være at kalde beboeren ved navn og sige sit eget navn og hvad I skal sammen. Eller det kan være at nynne en lille melodi (den samme hver gang).

2. Forløb: Fælles samvær og aktivitet omkring

for eksempel fotoalbum, sang, aktivitetskurv med ting, der interesserer beboeren; husgeråd, strikketøj, værktøj, fiskegrej, magasiner og blade, billeder af betydningsfulde ting mv.

3. Afslutning

Slutritual: Nu slutter det. F.eks signaleordet "kaffe" og konkretsymbolet "kop".

Mange mennesker med demens vil efter nogen tid lære kontaktmønstret. De vil få erfaringer med kontakt og fælles aktivitet, som kan gavne deres evne til at indgå i sociale relationer med andre mennesker. Kontaktøer kan også være med til at begrænse uhensigtsmæssige handlemønstre som for eksempel tilsyneladende ustoppelig kontaktsøgende adfærd og dørsøgning.

Langt de fleste deltagere på SPiDO forløbene oplevede, at tiden brugt til at tilbyde og gennemføre kontaktøer har en helt anden positiv effekt, end hvis tiden bruges til at gribe ind i forhold til beboerens uhensigtsmæssige adfærd.

Læs mere om kontaktøer i Mette Borresen, Helle Krogh Hansen og Lis-Emma Trangbæk: Socialpædagogik og demens – det vanskelige omsorgsarbejde, Servicestyrelsen, 2005.

Hvad er det, der virker?

Gennemgående pointer i SPiDO

Særligt den socialpædagogiske tilgang fylder i SPiDOforløbet. Ofte har deltagerne ikke stiftet bekendtskab med den før, selvom en stor del af deres praksis allerede kan beskrives ud fra et socialpædagogisk perspektiv.

En fin dame

Klokken er 7 om morgenen på Plejecenter Rosengården. Birthe banker forsigtigt på Elses dør: "Godmorgen Else, det er mig, Birthe. Er du vågen?" Else smiler lidt forvirret hende fra sengen og gør ansats til at sætte sig op. "Nu skal jeg hjælpe dig... Der er frisk kaffe, når du er kommet i tøj." "Ja" siger Else og smiler. Da de sammen har ordnet Elses morgentoi-lette og hun er hjulpet i tøj, henter Birthe et håndspejl og en flaske parfume og rækker til Else. Else ser sig nøje i spejlet, retter på håret, børster et frug af trøjen og dupper lidt parfume bag ørerne. Hun smiler tilfreds og kigger derefter spørgende til Birthe. Birthe smiler og nikker: "Du ser så fin ud, Else!" Hun tilbyder Else sin arm: "Vil du med ned og have noget morgenmad?"

Når beboere og borgere støttes i aktiviteter, der giver mening for dem, i samvær, der giver dem glæde og respekterer deres livshistorie, værdier og selvbillende, kan man sige, at personalet arbejder socialpædagogisk. Og når beboerne hjælpes på vej med tydelighed, guidning og struktur, der gør hverdagen overskuelig, kan man sige, at personalet arbejder socialpædagogisk.

Elses morgenpleje er mere end blot god og omsorgsfuld pleje. Det er en stund med nærvær og kontakt, hvor Elses kompetencer støttes og vedligeholdes og hvor hendes

værdier får lov at fylde. Det bliver til en god morgenstund, der er én af mange byggesten i arbejdet med at hjælpe Else til *det gode liv* på trods af hendes demenssygdom.

Socialpædagogikken tilbyder en række pejlemærker, der kan støtte medarbejderen i at justere, evaluere og reflektere over sin praksis. Det er pejlemærker som det gode liv eller livskvalitet, mening, identitet og livshistorie, forståelse, respekt og selvbestemmelse. Pejlemærkerne kan hjælpe medarbejderne til hver især eller i fællesskab at vurdere, hvor de er henne i arbejdet; deres 'position'. Pejlemærkerne giver noget at sigte efter, men siger ikke nødvendigvis noget om, hvor man skal hen eller hvilken vej, der er mest farbar. Herunder uddybes nogle af de pejlemærker, der har været brugt i SPiDOforløbene.

Mening, identitet og livskvalitet

En grundlæggende tanke i SPiDO-tilgangen er, at det at skabe og opleve mening i sin hverdag og i sin omgang med andre mennesker, er en grundlæggende menneskelig bestræbelse uanset hvem og hvor man er – også når man er et menneske med fremskreden demens.

Oplevelsen af mening er nært knyttet til vores oplevelse af identitet og livskvalitet; når vi oplever, at der er mening i vores samvær

Gertrud er ny beboer på plejecentret. Hun griber efter en uge fortvivlet fat i aftenvagten og siger: *Sikke mange syge gamle mennesker, her er – jeg ved altså ikke, om jeg kan overkomme at passe dem alle sammen.* Gertrud er tidligere sygehjælper.

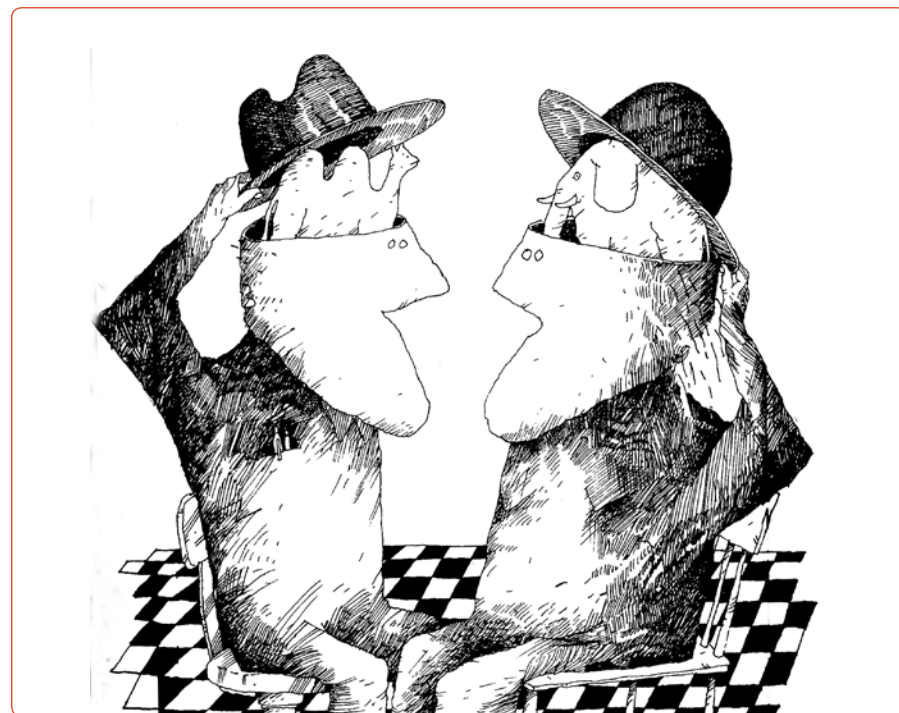
med andre og i vores aktiviteter, har vi nemmere ved at finde vores plads i det, der sker. Det giver tryghed og en følelse af at høre til. Og når vi oplever, at det vi gør giver os glæde, ved for eksempel at være knyttet til vores værdier og kompetencer, giver det os stolthed, selvtillid og livskvalitet. Kort sagt styrker meningsfuld aktivitet vores identitet og livskvalitet. Også selvom det, som så ofte for mennesker med demens, kun opstår sporadisk som brudstykker af en ellers forvirrende og tilsyneladende meningsløs hverdag.

Forstå mig ret

I socialpædagogisk praksis og dermed også i kompetenceudviklingsforløbene arbejder man med at forsøge at finde ind til og tage udgangspunkt i borgerens identitet for at forstå, hvad meningen er for den enkelte. Denne søgen efter forståelse er grundlæggende - både som en måde at gå til borgeren

på og også som en måde at gå til plejepersonalet og hinanden på; der er gode grunde til at mennesker gør som de gør. Ligesom kan være gode grunde til, at Jensen går og banker på væggene (han er måske gammel murer eller vicevært), er der ofte også gode grunde til den uhensigtsmæssige praksis, som plejepersonalet kan have etableret.

Den ekstra person, der står bag Fru Larsen, når hun skal vaskes er måske oprindeligt sat ind for at holde Fru Larsen støttende om skulderen og give hende en oplevelse af tryk i situationen. Imidlertid er fru Larsen gradvist blevet mere og mere urolig, og når personalet analyserer situationen nu, bliver det tydeligt, at Fru Larsen måske snarere føler sig utryk, måske endda forfulgt, ved plejepersonalets placering bag ryggen af hende. Her handler det blandt andet om at finde tilbage til den oprindelige intention bag personalets handlinger – altså om at hæve sig

op over praksis og undersøge den med nye øjne. Her kunne det være at se på, hvordan personalet på andre måder kan skabe tryk for fru Larsen, når hun skal vaskes.

Det lyder simpelt - men det er svært, når det er ens egne indforståetheder, man skal opdage

Den socialpædagogiske tilgang til demensomsorg er præget af en dyb respekt og forståelse for den komplekse virkelighed deltagerne står i, og et helt central element er, at det menneskesyn og den udviklingsforståelse, som præsenteres med henblik på plejepersonalets tilgang til borgere og beboere, også må gøre sig gældende i undervisningsrummet i relationen mellem underviser og deltager. Hvis de problemer,

deltagerne fortæller om, kunne løses med et trylleslag eller en enkelt ændring, var de blevet løst for længe siden. Såvel undervisere som medkursister må tilbageholde alt for kategoriske *gode råd* og i stedet gå med ind i en undersøgelse af problemet: Hvad sker der konkret i situationen? Hvordan kunne borgeren forstå situationen? Hvad kan det være han prøver at udtrykke? Hvilke ressourcer kan måske aktiveres? (Se også modellen til socialpædagogisk analyse).

Arbejdet i studiegrupper på tværs af vagtlag støtter den faglige dialog blandt kolleger og øger forståelsen for kollegers oplevelser og erfaringer. Som en deltager udtrykte det:

Før tænkte jeg: Hvorfor i alverden hjælper de ham ikke bare i seng? Nu forstår jeg bedre, hvorfor det har været så svært.

Hvor sidder pauseknappen?

Den daglige praksis i demensomsorgen er præget af handling: Praksis består af mennesker i bevægelse, der hver især er i gang med deres forsøg på at skabe mening – alene og i samspil med andre. Det betyder, at personalet hele tiden, og ofte i et højt tempo, skal handle, tage stilling, prioritere og reagere. Den veltrænede handleevne, personalet derved opnår, sikrer på den ene side, at personalet kan håndtere den komplekse og uforudsigelige praksis, de står i. På den anden side er den også årsag til, at personalet af og til kører fast i deres forsøg på at løse et problem eller håndtere en vanskelig situation. Der kan blive en tendens til at 'gøre

mere af det samme' for at løse problemet. For at komme ud over det og dermed udover den konfliktoptrappende adfærd hos såvel borger som personale, som den kan føre til, er det nødvendigt at stoppe op og se på praksis med nye øjne.

I socialpædagogisk praksis understøttes det ved at

- Skabe refleksionsrum; sørge for tidspunkter, hvor der er tid til at reflektere og fordybe sig i en enkelt problemstilling
- Adskille analyse og handling; skabe en struktur, hvor personalet bruger deres forskellige viden og iagttagelser og gennem fælles kreativitet kommer frem til

nye ideer til handling og dermed kommer ud over at forsøge at løse problemet ved at gøre "mere af det samme"

Det er særligt på studiedagene, at deltagerne får en oplevelse af den forskel, det kan gøre at sætte sig sammen og analysere og reflektere over en problemstilling i fællesskab.

Mennesker i bevægelse – bevægelig praksis – dynamisk undervisning

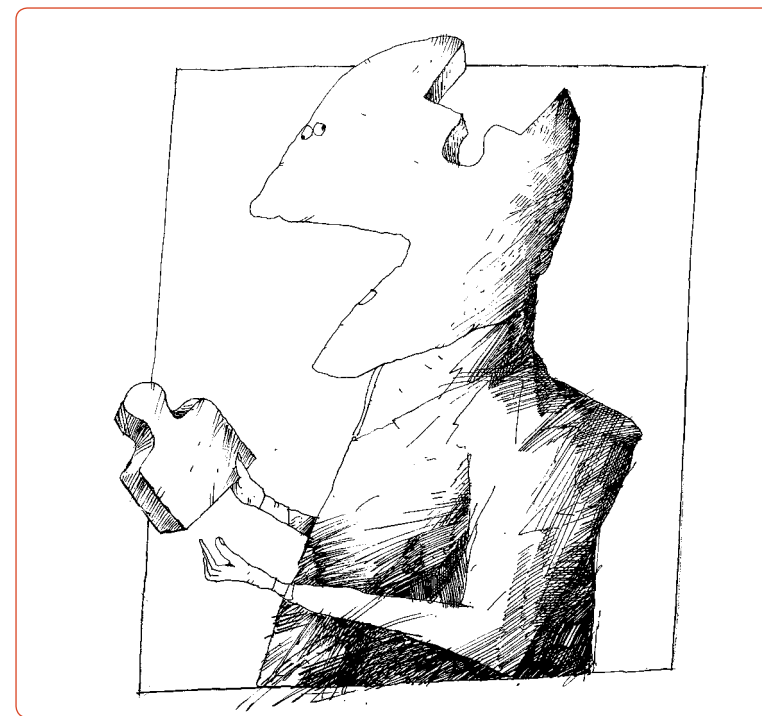
For at imødegå den komplekse praksis deltagerne står i, er undervisningen i kompetenceudviklingsforløbene tilrettelagt med udgangspunkt i dialog, refleksion og en dynamisk vekslen mellem teori og praksis, fælles og lokalt fokus. I forløbene inviteres praksis med ind i undervisningslokalet: Deltagernes egne historier og erfaringer, filmklip og udpluk af fortællinger sætter liv i teorier, pejlemærker og lovgivning og indsigten i reglerne om magtanvendelse, demensviden og den socialpædagogiske tilgang udfordrer deltagernes forforståelser af den praksis, de står i. Deltagerne arbejder sammenhængende og fokuseret med at analysere og udvikle deres egen praksis og i arbejdet bliver de udfordret af de teoretiske og overordnede perspektiver på arbejdet:

- Hvad er livskvalitet for en svært dement beboer?
- Hvad er meningen med en tilsyneladende meningsløs adfærd?
- Hvis ikke vi må holde ham tilbage, men vi bange for at han kommer til skade, hvis han går ud – hvad gør vi så?
- Hvad stiller man op, når en borger ikke vil have hjælp til personlig hygiejne?

- Hvor tit skal man i bad?
- Er det magtanvendelse, hvis beboeren bagefter er glad for det, man gjorde?
- Hvad er god omsorg?
- Må man tage cigaretterne fra en beboer, man synes ryger for meget?
- Må man tage cigaretterne fra en beboer, når der flere gange er gået ild i sengetøjet?
- Kan man gøre noget i stedet for at fjerne cigaretterne?

Det, at deltagerne arbejder med egen praksis, har under de mange kompetenceudviklingsforløb, også vist sig at bidrage til stor interesse for hinandens valg af fokus. Grupperne har spurgt til hinanden, udvist stor forståelse og villighed til at dele deres egne erfaringer og lytte til andres. Udtalelser som "Altså, jeg er så spændt på, hvordan det kommer til at gå ude ved jer, når nu I prøver med den kontaktøl" og "Det bliver helt sørgeligt ikke længere at skulle høre om, hvordan det går rundt omkring" har der været mange af.

Arbejdet i studiegrupper på tværs af vagtlag støtter den faglige dialog blandt kolleger og øger forståelsen for kollegers oplevelser og erfaringer. Kombineret med opdelingen af refleksionsprocessen i først analyse og dernæst handling, kommer en socialpædagogisk tilgang til praksis til at indeholde og underbygge mange af de elementer, som også findes i kollegial supervision; problembearbejdning, kollegial støtte og forståelse, fordybelse der leder til ny erkendelse, øget handlekompetence i forhold til den aktuelle praksis mv.

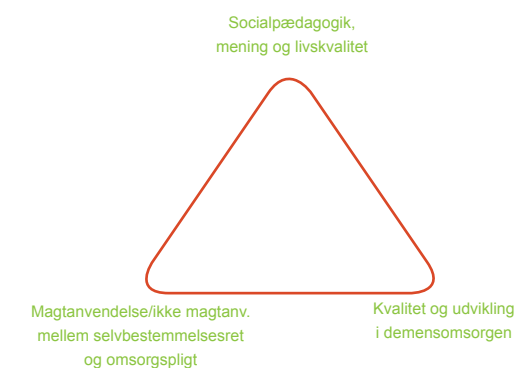
Helhedssyn på en kompleks praksis

I SPiDO imødegås den komplekse opgave, som pleje af demente kan være, med et integreret helhedssyn på opgaven:

- * Det er ikke nok at vide noget om målgruppen; demenssygdomme, aldring, livsfaser
- * Det er ikke nok at vide noget om de juridiske rammer for plejen; reglerne om magtanvendelse, det offentlige omsorgspligt og borgerens selvbestemmelsesret
- * Det er ikke nok at vide noget om socialpædagogik; at arbejde for "det gode liv", respekten for den enkeltes selvbestemmelse og identitet, kontakt og nærvær

Man skal kunne rumme forståelsen af alle tre områder – det er en kompetence, underviseren skal have.

Indsigt og handlekompetence fra alle tre områder må spille sammen, for at medarbejderne kan sikre en kvalificeret demensomsorg. Og for at underviseren kan skabe det nødvendige lærings- og refleksionsrum.

Viden om både jura, demens og socialpædagogik er en stor mundfuld. I de afholdte SPiDOforløb var der til hver forløb koblet to undervisere, der hver underviste to dage og havde et overlap på midten: Underviser A underviste dag 1 og 2, underviser B underviste dag 2 og 3. På den måde sikredes en bred faglige fundering fra undervisersiden, ligesom modellen understøtter, at det er deltagerne, der får og tager ejerskab til udviklingsprojekterne rundt om i praksis, i og med at underviseren skifter undervejs.

Implementering af socialpædagogisk praksis i demensomsorg

Implementering af socialpædagogisk praksis i demensomsorg kan fremmes gennem:

- Opmærksomhed på magtanvendelse og magtens mange former
- Fælles refleksion
- Kollegial erfaringsudveksling og støtte
- Adskillelse af analyse og handling
- Samarbejde om en fælles indsats
- Ledelsesmæssig støtte og interesse
- Organisatoriske rammer, der understøtter en socialpædagogisk praksis ved at give mulighed for øget opmærksomhed, fælles refleksion, analyse og planlægning, udvidet kollegialt samarbejde.

Vil du vide mere

Evalueringsforløbene samt anden dokumentation og inspiration findes på www.servicestyrelsen.dk/spido.

Servicestyrelsen kan kontaktes på 7242 3700. Servicestyrelsen har udgivet i alt tre hæfter i forbindelse med SPiDO:

"Øen i søen". Praksisfortællinger om arbejdet med demensomsorg og socialpædagogik.

"SPiDO: Udvikling af socialpædagogik i demensomsorg", der beskriver, hvordan et kompetenceudviklingsforløb omkring socialpædagogik i demensomsorg kan organiseres. (nærværende hæfte)

"Reduktion af magtanvendelse – Socialpædagogikken som mulighed i demensomsorg", der beskriver de grundlæggende elementer i en socialpædagogisk tilgang til demensomsorg.

Bogen "Socialpædagogik og demens – det vanskelige omsorgsarbejde" af Mette Borresen, Helle Krogh Hansen og Lis-Emma Trangbæk, Servicestyrelsen 2004, beskriver udførligt, hvordan en socialpædagogisk tilgang kan bruges i omsorgsarbejdet.

På www.spido.dk findes yderligere information om SPiDO samt kontaktoplysninger på de konsulenter, der har udviklet og afholdt SPiDOkompetenceudviklingsforløb i hele landet.

SPiDO: Udvikling af socialpædagogik i demensomsorg

At arbejde med socialpædagogisk praksis i demensomsorg er et vigtigt element, når man skal undgå brug af magt overfor demente borgere.

Så kort kan det siges, og det kan siges med eftertryk, da Servicestyrelsen i en årrække har samarbejdet med fagfolk om at opbygge og udvikle viden om netop denne tilgang til at arbejde med at give demente borgere den rette pleje og omsorg.

Der er derfor solid og fagligt velfunderet viden bag de anbefalinger, som denne udgivelse bygger på.

Når man i udviklingsforløb kobler viden om socialpædagogiske tilgange, viden om magtanvendelsesreglerne og kendskab til borgerens person og livshistorie, er der dokumenterede positive effekter, både for borgerne og for medarbejderne. Den socialpædagogiske tilgang tilbyder en engagerende måde at udvikle praksis på, og dermed øges både udbyttet af undervisningen og arbejdsglæden efterfølgende.

Publikationen her er del af en serie på i alt fire trykte udgivelser, og en række netudgivelser. Bestilling af publikationer og download af de internetbaserede materialer, kan ske på Servicestyrelsen.dk/spido.

Servicestyrelsen håber, at den socialpædagogiske praksis vil gavne både frontmedarbejdere, undervisere, fagpersoner og beslutningstagere indenfor området, og dermed give demente borgere den bedst mulige omsorg, hvor brug af magt så vidt muligt undgås.